

**KAÇARLAR DÖNEMİNDE İRAN'DA İDARE, ORDU ve TOPLUMSAL YAPIDA
MODERNLEŞME**
**MODERNIZATION IN ADMINISTRATION ARMY AND SOCIAL STRUCTURE IN THE
QAJARS PERIOD**

Hüseyin SARAÇ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü

huseyinsarac@nevsehir.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7007-1571

Barış DURSUN

Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli
Üniversitesi

barisdursun0103@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6610-1355

ÖZET

Geliş Tarihi:

7.7.2021

Kabul Tarihi:

28.12.2021

Yayın Tarihi:

31.3.2022

Anahtar Kelimeler

İran

Kaçarlar

İdare

Ordu ve

Modernleşme.

Keywords

Iranian

Qajars

Administration

Army and

Modernization

İran'da egemenlik kuran son Türk Devleti olma özelliği taşıyan Kaçar Devleti 1795 yılında Tahran merkezli olarak Ağa Muhammed Han tarafından kurulmuştur. Kurulduktan kısa bir süre sonra sanayisi gelişmiş, sanatta ilerlemiş ve güçlü orduları olan Avrupa Devletleri ile karşılaşmıştır. Bu karşılaşma ile Kaçarlar, Avrupa Devletlerinin kendilerinden çok üstün olduğunu anlamıştır. Geç de olsa geri kalmışlığının farkına varan İranlı yöneticiler Avrupa'yı örnek alarak modernleşme faaliyetlerine başlamışlardır. Böylece Avrupa ile çok yönlü (ticaret, ekonomi, sosyal, siyasi ve kültürel) bir etkileşim sürecine girilmiştir. İlk reformlar ordu ve bürokrasi alanında başlatılmış olup daha sonra siyasi, sosyal, ekonomi ve eğitim alanlarında da yaygınlık kazanmıştır. İran'da modernleşme çalışmaları Safevilere kadar götürülse de asıl mimarı veliaht şehzade Abbas Mirza'dır. Veliaht şehzade güçlü bir ordu kurmak ve İran'ın modernleşmesi için Fransa, Avusturya, İtalya ve İngiltere gibi ülkelerden danışman ve uzmanlar getirmişse de ömrü buna yetmemiştir. Kendisinden sonra gelen Mirza Taki Han ve Mirza Hüseyin Sipahsalar gibi sadrazamlar İran'da modernleşme sürecini devam ettirmişlerdir. Bu çalışmada Kaçarların kuruluşundan meşrutiyet devrimine (1795-1905) kadar ki süreç içerisinde idare, ordu ve toplumsal yapısının mevcut durumu ve modernleşme faaliyetleri literatür taraması yapılarak değerlendirilecektir.

ABSTRACT

The Qajars, which are the last Turkish State to establish sovereignty in Iran, were founded in 1795 by Aga Muhammed Khan, based in Tehran. Shortly after its establishment, its industry developed, advanced in art, and encountered European States with strong armies. With this encounter, the Kaçars realized that European States were far superior to them. Realizing its backwardness, albeit late, Iranian administrators started modernization activities by taking Europe as an example. Thus, a multi-dimensional (trade, economic, social, political and cultural) interaction with Europe has started. The first reforms were initiated in the field of the army and bureaucracy, and later became widespread in the fields of politics, social, economy and education. Although modernization efforts in Iran are carried back to the Safavids, the architect of the real modernization is the crown prince Abbas Mirza. Although he wanted to establish a strong army and country by bringing military experts from France, Austria, Italy and England in order to modernize his country, his life was not enough. Successors such as Mirza Taki Khan and Mirza Hussein Sipahsalar continued the modernization process in Iran. In this study, the current state of the administration, army and social structure and modernization activities during the period from the establishment of the Qajars to the constitutional revolution (1795-1905) will be evaluated by literature review.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.964180>

Atf/Cite as: Saraç, H. ve Dursun B. (2022). Kaçarlar Döneminde İran'da İdare, Ordu ve Toplumsal Yapıda modernleşme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(1), 76-85.

Giriş

Modernleşme kavramı dilimize batıdan geçmiş olup, batılılaşma, çağdaşlaşma manalarına gelmekle birlikte, geleneksel toplumlar açısından Batı Avrupa toplumlarını örnek alarak kendilerini değiştirme ve geliştirme sürecini ifade etmektedir. Bu süreç, Batı Avrupa toplumlarında içsel bir olgu olması ve zamana yayılmasından dolayı yıkıcı etkileri az olmuştur. Doğu ve Ortadoğu toplumlarında ise modernleşme tepeden inme bir yöntemle ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmek istenmesi nedeniyle Avrupa toplumlarına oranla daha yıkıcı olmuştur. Batı Avrupa'da ortaya çıkan bu modernleşme süreci buradan tüm dünyaya yayılmıştır. (İpekeşen, 2013, s. 2).

İran'da modernleşme süreci Kaçarların ikinci hükümdarı olan Feth Ali Şah Dönemi'nde, Rusya'yla yapılan savaşlar sonucunda İran'ın büyük miktarda toprak kaybetmesi ve İran aleyhine imzalanan Gülistan (1813) ve Türkmençay Antlaşmaları (1828) ile başlamıştır. İranlılar bu antlaşmalardan sonra Avrupa'dan geri kaldıklarının farkına vararak modernleşme çalışmalarını başlatmışlardır. Rusya'yla yapılan savaşlarda, Rus askeri sistemini ve modern silahlarına bizzat tanıklık eden Feth Ali Şah'ın büyük oğlu, veliaht Abbas Mirza komuta ettiği ordusunu modernleştirerek *Nizam-ı Cedid*¹ adında yeni bir ordu kurmuştur (Garthwaite, 2019, s. 178). Abbas Mirza sadece askeri alanda değil, idari ve kültürel yönden de ilerleme sağlanabilmesi gerektiğini düşünerek bu doğrultuda ilk olarak matbaa teşkilatını kurmuş, ilk kez kitap tercümeletti yaptırmış ve posta teşkilatı kurulması için çaba sarf etmiştir. Ayrıca diğer devletlerle ilişkilerini geliştirmek adına dışişleri bakanlığı bu dönemde kurulmuş ve ilk dışişleri bakanı da atanmıştır. Bunlarla da yetinmeyen Abbas Mirza yeniliklerin köklü ve kalıcı olabilmesi için İran'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Harford Jones vasıtasıyla 1811'de iki öğrenciyi eğitim almak üzere İngiltere'ye göndermiştir (Karacan, 2013, s. 84). Böylelikle İran'da modernleşmeye yönelik adımlar atılmıştır.

İran Avrupa devletlerini yakından takip ettiği gibi sınır komşusu aynı zamanda Avrupa'yla yakın ilişkiler kurmuş olan Osmanlı Devleti'ni de yakından takip etme gereği duymuştur. Öyle ki Nasırüddin Şah Avrupa seyahati sonrası Osmanlı coğrafyasını gezmiş ve buradaki kurumları (idari, sosyal ve siyasi) yakından inceleme fırsatı bulmuştur (İzzeddevle, 1996, s. 233). Kaçarlar Hanedanlığı Dönemi'nde modernleşme yolunda atılan mühim adımlara rağmen klasik kurumlar da varlığını devam ettirmiştir.

1. Modernleşme Kavramı

Fransızca moderne kelimesinden türetilen modernleşme kelimesi asri, çağdaş ve zamana uygun manalarına gelmektedir. Kelimenin refere ettiği zamana uygun kavramından geleneksele karşıt olarak ortaya çıkmış olduğu sonucuna varmak mümkündür. Hristiyanlığın Avrupa'da yayılması sırasında Hristiyan olanlar, kendilerini paganlardan ayırmak için *Modern* kelimesini kullanmışlardır. Böylece paganlar eskiyi temsil ederken Hristiyanlar ise *modern* yani yeniyi temsil etmişlerdir (Demirhan, 2004, s. 17). Modern kelimesi günümüzdeki anlamını ise Rönesans'la değişen dünya algılaması ile almıştır. Avrupa için modernlik ne bir hareket ne de bir akım olarak doğmuştur. Belirli bir program veya düşünürleri olmadan, Avrupa'nın coğrafi keşifler sonucu zenginleşmesi ve aydınlanma çağı ile rasyonel düşüncenin gelişmesine paralel olarak seküler dünya görüşünün yaygınlaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Böylece Batı-Hristiyan dünyası zihniyet ve yaşam şekilleri bakımından köklü değişime uğramıştır. Bu değişim yeni bir durum olarak algılanmış ve daha çok bilimsel bilgi, yeni teknik, ekonomik refah, istihdam artışı, iş bölümü, boş vakit, siyasal katılım, özgürlük ve benzeri yeni ilgi alanları olarak zihinlere yerleşmiş ve yeni bir çağ olarak görülmüştür (Metin, 2006, s. 14). Batı bu zihni ve yaşamsal değişim ve dönüşümü kendi iç dünyasına bakarak, içinde olduğu durumu kavrayarak hiçbir örnek olmadan kendisini eleştirerek geliştirmeye başlamıştır. Batı toplumlarında modernleşme içsel ve tabandan tavana doğru bir hareket ile seyrederken Doğu toplumlarında bunun tam aksi yönünde olmuştur. Siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik yönden gelişen Batılı toplumlar, gelişimlerini sağlamak için sömürge arayışına girmiş ve bu arayışta Doğu toplumları ile temasta bulunmuşlardır. Daha önceleri Batı hakkında az bir bilgi birikimine sahip olan Doğu toplumları böylece Batı'yı tanımış ve onun üstünlüğünü kabul etmiştir. Batı'nın üstünlüğünü kabul eden Doğu toplumları da kendilerini modernleştirmek istemişler ve Batı'yı yakından takip etmeye başlamışlardır. Doğu toplumları için modernleşme; batılılaşma, sanayileşme, çağdaşlaşma, ilerleme ve yenileşme anlamlarına gelmektedir (İpekeşen, 2013, s. 2) (Garthwaite, 2019, s. 203).

¹ Nizam-ı Cedid: Yeni düzen, yeni kanun, yeni sistem asker anlamlarına gelir.

Batı'nın gelişmişlik seviyesini yakalamak isteyen Rusya, Osmanlı, İran, Japonya ve Çin gibi devletler öncelikle bürokrasi ve ordularını modernleştirerek tavandan tabana bir uygulamayla toplumu hızlı bir şekilde dönüştürmeyi amaçlamışlardır. Bu hızlı dönüşüm talepleri toplumlarında hemen kabul görmemiş ve çatışmalara dönüşmüştür. Böylece Batı'da gösterilen başarı yakalanamamıştır. Bunun temel nedeni daha önceleri kadim kültürlerle ve devlet geleneklerine sahip toplumlar kısa bir zaman aralığında kendini oluşturan siyasi, toplumsal, ekonomik gibi değerleri göz ardı edememesidir. Ayrıca modernleşmenin dışsal bir baskı şeklinde toplumlara dayatılarak gerçekleştirilmek istenmesi de bu değişim ve dönüşüme hazırlıklı olmayan milletler tarafından modernleşmeye karşı direnci arttırmıştır. Geleneksel toplumların en önemli özelliklerinden bir tanesi de yeniye karşı tavır alıp eskiyi korumaya çalışmasıdır (Akyıldız, 2018, s. 16).

2. Kaçarlar Döneminde İdari Yapı

İran yönetimini ele geçiren (1795) Kaçarlar selefleri gibi idari bir sistem kurmuşlardı. Tüm idarenin ve devletin başında şah bulunuyordu. Teoride; idare, vergilendirme ve yargılama araçları şahın elindeydi. Her şey şah ile başlıyor şah ile bitiyordu. Şah kanun demekti. Mahkeme başkanlarından, genel valilere, aşiret reislerine köy ve mahalle muhtarlarına kadar bütün memurlar onun tarafından atanır ve azledilirdi. Terfiler ve rütbelere dağıtılır, nişan ve unvanları geri alabilirdi. Ülkeyi kendi özel mülkü gibi görürdü (Abrahamian, 2008, s. 12). Hâlbuki şahın gücü sınırlıydı ve onu sınırlayansa güçlü bir ordu ve bürokratik kadrolardan mahrum olmasıydı. Şah'ın başkent ve şehir merkezleri dışında herhangi bir gücü yoktu. Şah'ın vermiş olduğu herhangi bir karar bölgesel liderler tarafından desteklenmediği zaman şah tüm meşruiyetini kaybedebilmekteydi. Bunu çok iyi bilen şah yerel otoritelerle antlaşmaya giderek ülkeyi yönetmeye çalışmıştır. Ayrıca şah feodal beylerle evlilik yoluyla ilişkiler kurarak nüfuzunu arttırmaya çalışmıştır. Şah'ın ölümünden sonra büyük oğlu şah oluyordu. Kaçar şahları bu hakkın Tanrı tarafından verildiğine inanırdı. Bu nedenle Allah'ın gölgesi anlamına gelen *şallullah*, dünya padişahı anlamına gelen *alempenab* veya *cihanpenab*, şahların şahı anlamına gelen *şahin şah* gibi unvanlar kullanmışlardır. Şecerelelerini Hz. Ali'ye kadar dayandırarak, halk üzerinde meşruiyet sağlamaya çalışmışlardır (Karadeniz, İran (1795-1925) İdari, askeri, Sosyal Yapı ve Toplumsal Hareketler, 2013, s. 25).

Şah'ın en büyük oğlu ve veliaht şehzade Tebriz'de (Darussaltana) ikamet ederdi (Kılıç, 2002, s. 145). Kendisine ait küçük bir sarayı ve hükümeti vardı. Böylece veliaht tahta geçmeden yönetim deneyimi elde etmiş olurdu. Şah'tan sonra ülke yönetiminde etkili kişi sadrazamdı. Kaçarlar selefleri olan Safeviler gibi sadrazamlarına *itimadiüdevle* unvanını vermişlerdir. Kaçar idaresinde sadrazam, doğrudan şahın yanına çıkıp devlet işlerini görüşebiliyor ve yazışmalarda bulunabiliyordu. Sadrazamdan sonra devlet yönetiminde en yetkili kişi Veliaht şehzadenin veziri Ka'immakamdır (Cezani, 2014, s. 47). Ka'immakamlar veliaht şehzadeler şah olunca sadrazam olmuşlardır. Sadrazamların idari işlerde kendisine yardım eden devlet görevlileri vardı. Bunlar *müştef-i memalik* (maliyeden sorumlu), *münşi-i memalik* (iç ve dış yazışmalardan sorumlu), *vezir-i cenk* (ordudan sorumlu), *sahib-i divan* (ferman ve belgelerden sorumlu), *mu'ayyerü'l memalik* (hazineden sorumlu) ve *kitabü'l memalikitir* (şah adına hutbe okur) (Karadeniz, İran (1795-1925) İdari, askeri, Sosyal Yapı ve Toplumsal Hareketler, 2013, s. 32). Devletin yönetici kesimini; *vezirler* (bakanlar), *derbariler* (saraylılar) *mirzalar* (beyler), *mustavfiler* (muhasibeciler) ve *esraf* (soylular) oluşturmaktadır. Buna karşın ülkenin geri kalanı; *âyan* (ileri gelenler), *hanlar* (aşiret şeyhleri), *erbab* (toprak sahipleri), *tüccarlar* (zengin iş adamları) ve *müctebidler* (dini liderler) tarafından yönetilmekteydi (Abrahamian, 2008, s. 13).

Devletin kurulduğu ilk yıllarda valiler Kaçar boyu içerisinde seçilirken, Feth Ali Şah döneminde merkezleşmeye gidilerek şehzadeler vali olarak atanmıştır. Nasırüddin Şah döneminde sadrazamlar güçlenerek valileri atamaya başlamıştır. İran 1840 yılında 12 büyük eyalete bölünmüştür; Mazenderan, Gilan, Azerbaycan, Irak-ı Acem, Kürdistan, Astrabad, Horasan, Kuzistan, Sistan, Luristan, Fars ve Kerman'dır. Eyaletler bölüklere, bölükler mahallelere, mahalleler köylere bölünmüştür. Ayrıca şehirler de mahallelere bölünmüştür. Eyaletlerde vergi toplama memurları mustavfiler, şehirlerde tahsildarlar, köylerde kethüdalardı. Kabilelerde vergileri mübaşirler çoğu zaman da hanlar kendileri kabile yönetimi aracılığı ile toplayarak hazineye teslim ederlerdi. Sınır bölgelerindeki eyaletlere askerî valiler *beylerbeyi* olarak atanırdı. Beylerbeyi, hem idari hem askerî yetkileri elinde bulundurmaktaydı. Yönettikleri eyaletteki memurları atama haklarına sahiptirler. Beylerbeyi görevine getirilenlere han unvanı verilirdi. Bölge halkının beylerbeyini kabul etmesi için beylerbeyi yerli unsurlardan seçilirdi. Beylerbeylik makamında görev sıralaması şöyleydi: Beylerbeyi, şeyhülislam, şeriat hâkimleri (kadı ve mollalar), sadr (vilayetin vakıf

mülkleri ile ilgilenir) ve vezirdir. Vezir gelen vergilerden sorumlu olup sadrazama tabidir (Yenisey, 2008, s. 95).

Kaçar hanedanı döneminde devlet ve hükümet kurumları, bugünkü manada sistemli ve örgütlü değil feodalitenin hâkim olduğu hanlıklardan meydana gelmiştir. Neticede Kaçar devletini kuran Ağa Muhammed'in kendisi de bir boy hanıydı. Hanlıklar ve merkez arasındaki bağ, çıkar ilişkileri üzerine kurulmuş ve karşılıklı meşruiyet sağlamaktaydı. Yönetimini meşru kılmak isteyen bir boy beyi belli bir ödeme karşılığında merkezden menşur alır ve böylece diğer boyları ve reisleri de yönetirdi. Her ne kadar devlet hanlıklar bütünü olsa da yargı, yürütme ve yasama hakkı şahın tekelindeydi (Pehnadayan, 1397, s. 177).

Şah ülkede dengeleyici ve düzenleyici rolü üstlenmiştir. Kaçarlar; *Memalik-i Mabrusa-i İran* (İran Korunmuş Memleketleri) sistemi ile yönetmekteydi. Bu sistem kendilerine Safevilerden kalmıştı. Ancak aynı zamanda Avrupa'da sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel değişimler olmuş ve Avrupa'nın dünyaya bakış açısı değişmiştir. Avrupa kendi dışındaki bütün alanları sömürü veya pazar sahası olarak görmüştür. Modern sanayisi ve güçlü ordularıyla diğer devletleri de değişime zorlamıştır. Bu devletlerden bir tanesi de Kaçar Devleti'dir. Daha öncede bahsettiğimiz gibi klasik sistemle yönetilen İran, Rusya ve İngiltere'nin çıkar çatışma sahasına dönmüştür. Bu durumdan kurtulmak isteyen İranlı elitler, Avrupa'ya benzeyerek kurtulacaklarını düşündükleri için Avrupa tarzı hükümet şekli, idari teşkilat ve ordu birimleri kurulması için Kaçar şahlarını teşvik etmeye başladılar. Feth Ali Şah döneminde İran'ın Rusya karşısında aldığı yenilgiler nedeniyle de Avrupa rol model alınarak devlet kurumlarında modernleşme başlatılmıştır (Karadeniz, İran (1795-1925) İdari, askeri, Sosyal Yapı ve Toplumsal Hareketler, 2013, s. 42). Bu kapsamda eski kurumlarda ıslahat yapılmış ve yeni kurumlar ihdas edilmiştir. Feth Ali Şah dönemi sonlarında 1823'te *Vezaret-i Düvel-i Hariciye* kurulduktan sonra fevaid-i amme, hariciye ve maliye bakanlıkları (vezarethâne) tesis edilmiştir. İlk hükümet dört bakanlık ve bir sadrazamdan oluşmuştur (Şemim, 1387, s. 322).

Nasırüddin Şah, Mirza Taki Han'ın telkinleri dolayısıyla Avrupa tarzı idari sistem kurmak için 1859 yılında altı bakandan (dışişleri, içişleri, maliye, savaş, adliye ve çalışma) oluşan bir kabine kurmuştur. Bir yıl sonra bir ayan meclisi oluşturmuştur. 1870 yılında bir danışma meclisi ve 1871 yılında dokuz bakandan oluşan bir kabine kurmuştur. 1875 yılında yerel konseyler kurarak Avrupa tarzı bakan ve başbakanlar atamıştır (Garthwaite, 2019, s. 185).

Bakanlıkların sayısı şartlara bağlı olarak değil şahın ve dönemin yöneticilerin isteğine göre zamanla artmış veya azalmıştır. 1866 yılında sayıları yediye çıkmıştır. 1872 yılında Mirza Hüseyin Han Kazvini'in (Müşirüddeve) isteğiyle bakanlık sayısı dokuz çıkarılmıştır. Bunlar dâhiliye, hariciye, maliye, adliye, savaş, ul'um, fevaid-i amme, ticaret ve ziraat bakanlıklarıdır. Avrupa seyahati dönüşünde ise bakanlıkları birbirine katarak kendi uhdesine almıştır. 1881 yılında adliye, hariciye, savaş, büyük saray, hazine ve gümrük, dâhiliye ve maliye, vazifeler ve efkaf, posta, asker defteri, felahat ve ticaret, ulûm ve telgraf, maden ve fevaid-i amme, sanayi, intibaat ve darü't tercüme-i hassa ve bekaya olmak üzere sayıları on üçe çıkarılmıştır. Modernleşmenin etkisiyle bakanlıklar şahın kontrolünden çıkıp sadrazam ve vezirlerin kontrolüne geçmiştir. Böylece yönetimde şahın nüfuzu azalmış, bürokratların gücü artmaya başlamıştır (Karadeniz, İran (1795-1925) İdari, askeri, Sosyal Yapı ve Toplumsal Hareketler, 2013, s. 43).

3. Kaçarlar Döneminde Ordu

İran'da askeri alanda ilk modernleşme çabası Azerbaycan eyaleti valisi veliaht şehzade Abbas Mirza tarafından yapılmıştır. Abbas Mirza, Rus-İran ve Osmanlı-İran savaşlarında ordunun yetersizliğini görmüş ve Avrupa tarzı düzenli bir ordunun gerekliliğine karar vermiştir (Karadeniz, İran (1795-1925) İdari, askeri, Sosyal Yapı ve Toplumsal Hareketler, 2013, s. 63). Klasik İran ordusu, İran'da yaşayan kabilelerin verdiği asker desteği ile sarayı koruyan Gürcü gulamlardan oluşuyordu. İran 1801 yılında İngiltere, 1807 yılında Fransa, 1809 yılında tekrar İngiltere ile askeri ve ekonomik antlaşmalar imzalanmıştır. İranlılar böylelikle, İngiltere, Fransa, Avusturya ve İtalya arasında denge siyaseti güderek ülkelerini modernleştirmek istemişlerdir. 1807 yılında İran Fransa ve İtalya ile *Finkestein Antlaşmasının* imzalanmasından sonra General Gardane yanında mühendis ve subayların bulunduğu yetmiş kişilik bir heyetle İran'a gelerek Abbas Mirza'nın askerlerini eğitmeye başlamıştır. Gardane'nin İran'a geldiği sırada Kaçar ordusu 60.000 piyade, 144.000 süvari ve 2.500 topçudan oluşmaktaydı (Nücumi, Abbas Mirza, 1374, s. 76). Ülkenin çeşitli bölgelerinden gelen bu askerler kendi yerel kıyafetleri ve dillerine sahiplerdi.

Aralarında tam manasıyla uyum ve birlik söz konusu değildi. Fransızlar, İran ordusunun modernizesi için ilk iş olarak Abbasabad kalesi inşa ettirmiş, daha sonra Tebriz’de silah fabrikası, top dökümhanesi, tekstil fabrikası ve kurşun imalathanesi kurmuşlardır (Markham, 1368, s. 61). Ayrıca Bkz. (Sarıkaya, 2008, s. 60). 1812 yılına gelindiğinde Abbas Mirza’nın Fransız ve İngiliz uzmanlar tarafından eğitilmiş, piyade, süvari ve topçu birliklerinden oluşan 13 bin kişilik bir ordusu vardı. İran ordusu kısa süre içerisinde bir Avrupa ordusu görünümüne kavuşmuştur. Yeni oluşturulan ordu birimlere ayrılarak askerlerin rütbeleri (sultan, yaver, serhenk vb.) yeniden tanımlanmıştır (Nücumî, Abbas Mirza ve İran Rusya Savaşları, 1326, s. 12).

Rusya karşısında aldığı yenilgileri telafi etmek ve modern ordusunu test etmek isteyen Abbas Mirza 1821 yılında Beyazıt, Bitlis ve Muş sancaklarını istila edip Diyarbakır’a kadar uzanan bölgeyi yağmalamıştır. Karşısına çıkan Osmanlı kuvvetlerini bozarak ilerleyen Abbas Mirza’nın ordusunda kolera salgını başlayınca mecburen Tebriz’e geri çekilip Osmanlı Devlet’i ile 23 Temmuz 1823 yılında *Erzurum Antlaşması* imzalayarak eski sınırlarına geri dönmüştür (Aydoğmuşoğlu, 2011, s. 132).

İran ordusunda gerçek anlamda ilk teşkilatlanma Mirza Taki Han tarafından yapılan reformlarla başlamıştır. İran’ın güçlü bir orduya ihtiyacı olduğunun farkında olan Mirza Taki Han, savaş zamanlarında toplanan, barış zamanlarında dağılan ve toplanması güç olan ordu sistemini değiştirmek için *Kanun-u Bonîç* adıyla zorunlu askerlik hizmeti kanunnamesini yayınlamıştır (Ka’immakami, 1392, s. 69-70). Bu kanunnameye göre askere alınma hususları şöyledir. Her köy bir çift öküzün sürebildiği toprak miktarı başına, iki asker vermekle yükümlüydü. Daha sonraki yıllarda bu kural değişerek her on kişiden birinin askere alınması kararlaştırılmıştır. Askere alınacak kişinin toprağı yoksa geriye kalan dokuz kişi (askere gitmeyen) kendi aralarında topladıkları parayla bu kişiye *alake* denilen bir toprak parçası (Bir çift öküzün sürebildiği kadar) ve askeri teçhizat almışlardır. Bu toprağın mülkiyeti askerlik süresinin bitimine kadar devletin güvencesi altındaydı. Bu süre zarfında toprağın kullanım hakkı ise asker ve ailesine aitti. Ayrıca savaş zamanlarında geriye kalan dokuz kişi her yıl asker ailesine bir eşek yükü buğday vermek zorundaydılar. Bununla birlikte askerler görev yerlerine ulaşınca kadar, devlet tarafından yayalara her fersah için 1 riyal, süvarilere ise 1,5 riyal harcırah verilmiştir (Yetiş, 2017, s. 42-43).

Mirza Taki Han Rusya ve Osmanlı memuriyetleri sırasında her iki ülkeyi yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Bu ülkelerdeki deneyimlerinden sonra ordu ve bürokraside modern bilgilerle donatılmış uzman kişiler yetiştirmek için İran’da batı tarzı eğitim veren ilk politeknik yükseköğretim kurumu olan Dârü’l Fünûn’u 28 Aralık 1851 yılında açmıştır. Pozitif bilimlerin okutulduğu bu kurumun öncelikli amacı ordunun modernizasyonu kapsamında batı tarzında eğitim almış askeri personel yetiştirmektir. Bunun yanı sıra orduda görev yapan asker ve memurlara yeteri kadar maaş ve ödenek verilmesi, ordunun Avrupa tarzında sınıflara ayrılması, silah ve top döküm fabrikalarının açılması, askerler için özel üniformalar hazırlanması, askeri konularda yeni kitapların yayınlanması, Tahran’da bir tophanenin açılması, başkent ve diğer önemli şehirlerde stratejik noktalara istihkâm, askeri karakol ve kışların yapılması gibi yenilikler yapmıştır. Mirza Taki Han her ne kadar ordunun ihtiyacı ülke içinde temin etmeye çalışsa da yeterli olmamıştır. Rusya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelere silah, barut gibi askeri malzemeler satın almıştır. Mirza Taki Han hem ordunun ihtiyaçlarını karşılamak hem de askerlere düzenli maaş verebilmek için 1.680.000 tuman (735.758 İngiliz Lirası) bütçe oluşturmuştur (Ademiyat, 1362, s. 300).

Mirza Taki Han, Osmanlı Devleti’nin Nizam-ı Cedid ordusuna benzer bir şekilde oluşturulan Nizam birliklerini yeniden modernize ederek 16 alaya bölmüştür. Bu alaylardan bir tanesi Hristiyan birliklerden oluşmaktaydı. Bu düzenlemeler sonucunda İran ordusu 100 bin piyade, 30 bin süvari ve bir miktar topçuyla yaklaşık 140-150 bin askerden oluşmaktaydı (Bolat, 2013, s. 167-168).

Kaçarların ilk zamanında askerlerin toplanması, kayda geçirilmesi ve gerekli yerlere sevki gibi konulara eyalet yöneticileri ve “*Şu’abad-ı İdareyi Askeriye*” denilen kurum yerine getirmekteydi. Bu uygulamalar eyaletten eyalete farklılık gösteriyordu. Bazı eyaletler topçu ve piyade çıkarmakla mükellefken bazı eyaletler ise ödedikleri vergi miktarınca asker göndermek zorundaydı. Azerbaycan, Tahran, Mazenderan, Irak ve İsfahan gibi eyaletler daimi ordu için asker gönderirken, Fars, Kürdistan ve Arabistan eyaletleri savaş zamanlarında süvari birlikleri yolluyordu. 1886-1887 yıllarında çıkartılan kanunnameye göre askerlik yaşı 21 olarak belirlendi. Tüm sağlam erkeklere askerlik zorunlu hale getirildi. Böylece bu zamana kadar askerlikten muaf tutulan Kaşan, Reşt ve Gilan gibi eyaletlerin ayrıcalıkları bitirilmiş oldu. Askerlik süresi toplamda 25 yıl olmak üzere 2 yıl ön birliklerde 4 yıl geri hizmette çalışmak suretiyle 6 yıl oldu. Muvazzaflığı biten askerler yedek asker olmak üzere terhis ediliyordu. Bu kanunnameyle getirilen diğer bir uygulama “*Daire-i Serbazgiri ve Nizam-ı İcbar-i*” kurumunun kurulmasıdır. Askerlik çağına ulaşmış

kişilerin belirlenmesi için “*İdare-i Sebt Ehvâl*” kuruldu (Yetiş, 2017, s. 44). 1877-1878 yıllarında “*Daire-i Serbazgiri*” ve “*Nizâm-ı İcbarî'nin*” adı “*Daire-i Nizâm-ı Vazîfe*” olarak değiştirildi. Ayrıca Tebriz, İsfahan, Meşhed ve Reşt gibi birçok büyük şehirde şubeleri açıldı. 1889-1890 yılında Daire-i Nizâm-ı Vazîfe'nin ismi “*İdare-i Nizâm ve Vazîfe-i Umumi*” olarak tekrar değiştirildi (Ka'immakami, 1392, s. 89).

Kaçarlar zamanında modernleşen İran ordusu fevçlere (Tabur) bölünmüştü. Her fevçde asker sayısı değişmekle birlikte genelde 1000 asker bulunmaktaydı. Ordunun en küçük askeri birime “*cube*” denilmektedir. Cuheler 10 askerden oluşmakta olup başlarında “*onbaşı*” veya “*sercube*” denilen askeri bir personel bulunmaktaydı. İki cuhenin birleştirilmesiyle “*karâğölğane*” birliği meydana getirilmiştir. Karâğölğanelere “*çavuş*” adı verilen askeri personel komutanlık yapmıştır. Beş karâğölğanenin birleşmesiyle “*bölük*” meydana gelmiştir. Bölüklerin başında “*sultan*” adı verilen yüzbaşı rütbesinde bir subay bulunmaktaydı. Sekiz veya on karâğölğanenin bir araya gelmesi ile “*fevçler*” meydana gelmekteydi (Yetiş, 2017, s. 47).

Fevçler İran ordusunda oluşturulmuş en büyük birliklerdir. Fevç birliklerinin emir ve komutası “*emir-i komutan* ya da *general*” denilen askeri personelin sorumluluğundaydı. Lord Curzon İran ve Kazıye İran adlı eserinde İsfahan fevçinin komuta zinciri ve asker sayısı hakkında bilgiler vermiştir. Bu fevç; bir sertip (tuğgeneral), bir serheng (albay), bir nâzım (müdür muavini), iki yaver (binbaşı), dört sultan (yüzbaşı), bir acudan (astsubay), bir bayraktar, sekiz birinci naip, sekiz ikinci naip, bir polis, bir tabip (doktor), bir muhasebeci, bir yardımcı naip, dört vekilbaşı, on altı birinci vekil, on altı ikinci vekil, sekiz sercuhe (onbaşı) ve 625 askerden oluşmuştur (Curzon, 1349, s. 751).

4. Kaçarlar Döneminde Toplumsal Yapı

Kaçarlar döneminde (1795-1925) İran'da yaşayan insanlar hâkim kesim ve mahkûm kesim olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Hâkim kesimin (yöneten kesim) en tepesinde şah yer alıyordu. Şah'tan sonra şehzadeler ve sadrazam bulunuyordu. Valiler, aşiret reisleri ve komutanlar ve mirzalar da (kalem ehli) hâkim kesimin içerisinde yer almaktaydı. Mahkûm kesim yani yönetilen kesim ise şehirli, köylü, göçebe aşiretler, işçiler, tüccarlar, esnaf ve zanaatkârlardan oluşmaktaydı. Ayrıca ne hâkim kesime ne de mahkûm kesime mensup olmayan ruhban sınıfı bulunmaktaydı. Ruhban sınıfı (mollalar) her iki kesimin de saygı duyduğu ve işlerine pek karışmadığı sınıftır. Safevilerden itibaren güçlenerek gelen ruhban sınıfı kıtlık, savaş ve yönetimin baskılarına karşı toplumu koruduğu için, toplum tarafından saygı duyulan ve itibar edilen kimseler olarak içtimai yapıda yerlerini almışlardır. Afgan saldırılarından sonra nüfusu azalan İran'da Kaçarlarla birlikte nüfus artmaya başlamıştır. Şehirlerde üretim ve ticaret oldukça gelişmiş olup refah seviyesi nispeten yüksekti. Halkın çoğunluğunu oluşturan köylüler ise erbabların baskılarına maruz kalmaktaydı. Lord Curzon'a göre halkın %25'i şehirlerde, %50'si köylerde ve geriye kalan %25'i göçebe olarak yaşıyordu (Issawi, 1362, s. 48). Ayrıca Schindler'in tespitlerine göre 1884 yılında 5.744.000 kişinin yerleşik hayat sürdüğü, bunun 1.984.000'in şehirlerde, 3.780.000'i köylerde ikamet etmekteydi. 1.910.000 kişi göçebe olarak hayatını idame ettiriyordu. Böylece Schindler İran'ın toplam nüfusunu 7.654.000 olarak vermiştir (Karadeniz, İran (1795-1925) İdari, askeri, Sosyal Yapı ve Toplumsal Hareketler, 2013, s. 104).

İran kendi içerisinde göçebe-yerleşik veya din ve mezhepler üzerinden de ayrılmıştır. Ülkenin coğrafi yapısının çöl ve dağlardan oluşması nedeniyle de halk tam olarak örgütlenememiştir. 1888 yılında yine Schindler vermiş olduğu bilgilere göre İran'da 6.860.600 kişinin Şii, 700.000 Sünni, 8.000 Zerdüş, 119.000 Yahudi, 43.000 Ermeni ve 23.000 Nasturi ve Keldani yaşamaktadır (Ravendi, 1357, s. 11). XIX. yüzyılda İran'ın Rusya ve İngiltere karşısında almış olduğu yenilgiler ve toprak kayıplarıyla Türklerin yoğun olarak yaşadığı (Azerbaycan, Gürcistan ve Türkmenistan vb.) bölgeler elden çıkmıştır. Böylece Farslar İran'da dominant etnik grup olmuşlardır. Kaçarlar döneminde net olmamakla birlikte İran'ın etnik yapısı şöyledir (Issawi, 1362, s. 51). Bkz: Tablo-1.

Tablo 1. Kaçarlar Döneminde İran'ın Etnik Yapısı

Topluluklar	%
Fars	55
Türk	20
Lur	10
Kürt	8
Arap	3.5
Türkmen ve Sair Boylar	3.5

Avrupa ile ilişkileri sıklaştırmadan önce İran'da herkes kendi ihtiyacı olan ürünleri üretiyor ve tüketiyordu. Devlet ise ihtiyaç fazlası ürünleri vergi olarak topluyordu. Kaçarlar dönemi İran sanayisi gelişmiş, şehirleşmesini tamamlamış ve sanatta ileri seviyelere ulaşmış Avrupa devletleri ile hem karşı karşıya kalarak savaşmış hem de ticaret ve dostluk yaparak siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel etkileşimde bulunmuştur. Bu etkileşim sonucunda Kaçar Devleti ve halkı her alanda Avrupa'yı örnek alarak kendini modernleştirmeye başlamıştır. Bu modernleşme çalışmaları idealist devlet adamları tarafından başlatılıp devam ettirilmiştir. Bu devlet adamlarından bir tanesi de Mirza Taki Han olmuştur. Meşrutî yönetim kurarak halkı yönetime dâhil etmek istemişse de başarılı olamamıştır. Ama ülkede büyük reformlar yapmıştır. Can ve mal güvenliğini dile getiren ilk kişi olmuştur. Ayrıca sadrazamlığı sırasında ülkede güvenliği sağlamak için *şerhbani* denilen emniyet teşkilatı ile *sazman-ı hafîye* denilen istihbarat teşkilatını kurmuştur. Böylece ülkede suç oranları düşmüş ve güvenli bir hava oluşmuştur. Sabilerin zorla İslam'a döndürülmesini yasaklamış ve ülkede din adamları dâhil herkesin uyacağı kuralları, kurmuş olduğu Ruzname-i Vekâyî İttifakiye gazetesinde yayınlarak toplum içerisinde standart bir kültür oluşturmaya çalışmıştır (Bolat, 2013, s. 173-174).

İran'da ilk Farsça gazete Mirza Salih Şirazi tarafından 1834 yılında çıkarılmış daha sonra 7 Şubat 1851 yılında Mirza Taki Han tarafından ilk resmi gazete "Ruzname-i Vekâyî İttifakiye" çıkarılmıştır. Bu ilk gazetelerden sonra Kaçar dönemi boyunca birçok gazete ve dergi yayın hayatına başlamıştır. Abbas Mirza döneminde başlayan çeviri faaliyetleri, Nasırüddin Şah döneminde *Tercüme Odası* kurularak kurumsallaştırılmıştır. 1848 yılında Fransa'dan 293 kitap ve 323 harita getirilerek bunların çoğu Farsça'ya tercüme ettirilmiştir. Darwin'in Canavarname adlı eseri, Molier'in Firar Eden Halk ve Newton, Kopernik'in kitapları bunlardan bazılarıdır (Karadeniz, İran'da Tercüme faaliyetleri ve Tercüme Edilen İlk Kitaplar (1830-1904), 2012, s. 181).

Abbas Mirza ile başlayan Avrupa'ya öğrenci gönderme geleneği zamanla sayıları artarak devam etmiştir. Yukarıda bahsedilen olayların gerçekleşmesinden sonra İran halkı Avrupa ve Dünya'yı tanıma fırsatı bulmuştur. Mirza Taki Han'ın sadrazamlığı döneminde posta hizmetlerinin kurulması ve telgrafın İran'da tesisi ile toplumsal haberleşme daha hızlı sağlanmıştır. Bir yıl içerisinde teşkilatlanmasını tamamlamıştır. Posta kurumu İranlıların mektup ve emanetlerini taşımanın yanı sıra yabancıların da mektup ve emanetlerini taşımıştır (Sadri, 2012, s. 83). Ayrıca Mirza Taki Han 1851 yılında Darülfünunu açarak ülkede eğitimin yaygınlaşmasını amaçlamıştır. 1865 yılında Dârül Fünûn bünyesinde ilk kız okulu açılmıştır. Amin Ol Sultan Parkı, Tophane Meydanı, dini merasimlerin sergilenmesi için Takiye Devlet Tiyatrosu açılmıştır (Kiren, 2017, s. 108). Ayrıca Bkz. (Khiyabani, 2016, s. 12). Bu dönemde Avrupa'dan sadece teknoloji alınmamış 1867 yılında Nasırüddin Şah'ın isteği üzerine Fransa'dan Alfred Jean-Baptoste Lemaire İran'a gelmiştir. İran'da yaklaşık kırk yıl kalan Lemaire modern anlamda besteler yaparak ve Farsça eserleri nota sistemine uyarlamıştır. Öğrencisi Mirza Abdullah daha da ileriye giderek klasik Fars müziğinin bestelerini toplamış ve tasnif ederek notaya dökmüştür. Takiye-i Devlet tiyatrolarında taziye gösterilerinde müzikle fon yapılmıştır (Kiren, 2017, s. 106).

Mirza Taki Han ve Mirza Hüseyin Han Sipahsalar gibi devlet adamları ülkenin modernleşmesi ve halkın bilinçlenmesi adına yaptığı çalışmalar zamanla gelişerek ülkenin her kesimine yayılmıştır. Ülkede milli bilinci oluşturmak ve refah seviyesini arttırmaya yönelik çeşitli gazeteler, dergiler çıkarılmıştır. Ülkede pasaport uygulaması başlatarak İran halkına vatan bilinci aşılamaya çalışılmıştır. Yine bu dönemlerde Belçikalı uzmanlar getirilerek modern anlamda gümrük sistemi geliştirilmiştir. Bu bağlamda fabrikalar açılarak yerli üretim desteklenmiş ve tarımda makineleşmeye geçilmiştir. Yeni yol ve tüneller inşa edilmiştir. Ülkeye otomobil ve fotoğraf makineleri getirilmiştir. Böylece refah seviyesi artan ve Avrupa'yı yakından tanıyan aydın bir kesim ortaya çıkmıştır. Aydın kesimin yönlendirmesi ile insan hakları ve yönetim şekilleri hakkında bilgi sahibi olan İran milleti de daha özgür yaşamak ve yönetime dâhil olmak için 5 Eylül 1906 yılında meşrutiyeti ilan etmiştir (Razi, 1347, s. 544).

Sonuç

Tarih boyunca büyük devletlere ev sahipliği yapan İran, 19. yüzyıla geldiğinde, kendi çağının gerisinde kalmış ve neredeyse yapmış olduğu bütün savaşları kaybetmiştir. Savaşların yenilgiyle sonlanması nedeniyle geri kaldığını anlayan İran yöneticileri; siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda kendisinden çok ileride olan Avrupa'yı yakından takip etmeye başlamışlardır. İran yöneticileri Avrupa'dan birçok uzman getirerek ordu, idari, eğitim ve ekonomide reformlar yapmaya çalışarak İran'ı modernleştirmek istemişlerdir. Bunun yanında Avrupa'ya da birçok öğrenci göndermişlerdir. Avrupa'ya gönderilen öğrenciler ülkelerine geri döndüklerinde devlet kademelerinde istihdamları sağlanmıştır. Böylelikle öğrenciler Avrupa'da edindikleri tecrübeleri uygulama alanları bulmuşlardır.

İran'da modernleşmeye yönelik ilk girişimler Safevi hükümdarı Şah Abbas tarafından başlatılsa da bu çalışmaların sürekli ve kalıcı hale getirilmesi yönünde ilk ciddi girişimler Kaçarlar döneminde veliaht şehzade Abbas Mirza tarafından gerçekleştirilmiştir. Abbas Mirza, Rusya ile yaptığı savaşlar sonucu, ülke çapında bir modernleşme hareketi başlatılması gerekliliğine inanmıştır. Böylece ülkede modernleşme çalışmaları başlamıştır. Abbas Mirza'dan sonra Mirza Taki Han ve Mirza Hüseyin Sipahsalar gibi sadrazamlar askeri, sosyal, eğitim ve ekonomi gibi alanlarda reformlar yaparak İran'ı modernleştirmeye çalışmışlardır. Böylece İran'da birçok yeni kurum ihdas edilmiştir. Kaçar dönemi yeninin ve eskinin yan yana yaşadığı dönem olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde Avrupa devletleri özellikle Rusya ve İngiltere çıkarları gereği dost veya düşman ülkeler olmuşlardır. Her iki devlette İran'ın dostu olduğunu ilan ederek İran'ı sömürmüşlerdir.

Her ne kadar Avrupa'dan teknoloji ürünleri getirilip İran'da üretilmeye veya kullanılmaya başlansa da Kaçar hanedanı mensuplarının isteksiz olması ve modernleşmenin kendi yönetimlerine zarar vereceği düşüncesi, reform yapmak isteyen devlet adamlarının görevden alınması, Rusya ve İngiltere'nin güçlü bir İran istememesi, uygulanan kapitülasyonlar ve bunun yanında ülkeye gelen yabancı uzmanların kendi ülkelerinin çıkarları doğrultusunda çalışmaları gibi nedenlerden dolayı İran modernleşmesi tam anlamıyla istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Sonuç olarak İran'ın mevcut yapısı bozulmuş ve savunmasız kalmıştır. Rus ve İngiliz orduları kolay bir şekilde İran'ı işgal etmişlerdir. Kaçar Devleti'nin modernleşme süreci Osmanlı ve Mısır modernleşmesiyle benzerlik göstermektedir. İran, Osmanlı ve Mısır'da olduğu gibi önce orduda daha sonra sosyal, siyasi, eğitim ve ekonomi gibi alanlarda modernleşme çalışmaları yürütmüşse de yukarıdaki nedenlerden dolayı başarılı olamamıştır. İran modernleşmesi Osmanlı ve Mısır ile karşılaştırılınca çok sınırlı kaldığı görülür.

Kaynakça

- Abrahamian, E. (2008). Modern İran Tarihi. (D. Şendil, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ademiyat, F. (1362). Emir Kebir ve İran. Tahran: Harezmi İntişarat.
- Akyıldız, A. (2018). Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydoğmuşoğlu, C. (2011). Abbas Mirza (1789-1833) ve Dönemi. Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi, 4(19), s. 127-137.
- Bolat, G. (2013). Mirza Taki Han (Emir Kebir) ve Reformları (1848-1851). Belleten, LXXVII(278), s. 152-181.
- Cezani, B. (2014). İran Meşrutiyet Devrimi Güçler ve Amaçlar (1906-1911). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Curzon, G. N. (1349). İran ve Kaziye-i İran (Cilt I). (G. A. Mazenderani, Çev.) Tahran: Kültür ve İlmi Yayınlar Şirketi.
- Demirhan, A. (2004). Modernlik. İstanbul: İhsan Yayınları.
- Garthwaite, G. R. (2019). İran Tarihi (F. Aytuna, Çev.). içinde İstanbul: İnkılap Yayınları.
- İpekeşen, S. S. (2013, Ocak-Şubat). Batı Dışı Modernleşme Afganistan ve İran Örneği. Akademik Bakış Dergisi(34), s. 1-15.
- Issawi, C. (1362). Tarih-i İktisadi-i İran. (Y. Ajend, Çev.) Tahran: Kestire Neşriyat.
- İzzeddevle, A. M. (1996). Sefername. Tahran: Nanak Neşriyat.
- Ka'immakami, S. C. (1392). Tarihçe-yi Serbazgiri Der İran. Mecelle-i Berresiha-ye Tarih, Şomare-i 2, Sal-e 2, s. 64-93.

- Karacan, O. (2013). 1906 İran Meşrutiyeti. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karadeniz, Y. (2012). İran'da Tercüme faaliyetleri ve Tercüme Edilen İlk Kitaplar (1830-1904). Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(21), s. 179-191.
- Karadeniz, Y. (2013). İran (1795-1925) İdari, askeri, Sosyal Yapı ve Toplumsal Hareketler. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Khiyabani, N. (2016). 19. YY. Doğu-Batı Kültürel Etkileşimi Bağlamında İran Kaçar Dönemi Kent Konutları: Kaşan Örneği. İstanbul: Başakşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kılıç, S. (2002). İran'da İlk Anayasal Hareket (1906 Meşrutiyeti). A.Ü. DTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi, 20(32), s. 143-161.
- Kiren, A. (2017). Nasıruddin Şah Dönemi İran'ında (1848-1896) Modernleşme ve Meşrûiyet araçlarından Biri Olarak Müzik. Sosyoloji Dergisi(37), s. 101-118.
- Markham, C. (1368). Tarih-i İran Der Devre-i Kaçar. (M. R. Ferzane, Çev.) Tahran: İran Kültür Yayınları.
- Metin, C. (2006). Türk Modernleşmesi ve İran (1890-1936). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Nücumî, N. (1326). Abbas Mirza ve İran Rusya Savaşları. Tahran: Çaphane-i Teceddüt-i İran.
- Nücumî, N. (1374). Abbas Mirza. Tahran: İntişarat-ı İlmi.
- Pehnadayan, Ş. (1397). Mürûr-ı Ber Sahtar-ı İçtima-i ve İktisadi-i İran Asr-ı Kaçar. Fasilname-i Tahsisi Ulum-u Siyasi, XIII.(38), s. 173-194.
- Ravendi, M. (1357). Tarih-i İçtimai İran . Tahran: Müessese-i İntişarat-ı Emir Kebir.
- Razi, A. (1347). Tarih-i Kamil-i İran. Tahran: Çaphane-i İkbâl.
- Sadri, M. (2012). İran Yenileşme Hareketinde Osmanlı Etki ve Katkısı. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Sarıkaya, Y. (2008). Tarihi ve Jeopolitik Boyutlarıyla İran'da Milliyetçilik. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Şemim, A. A. (1387). İran Der Devre-i Saltanat-ı Kaçar. Tahran: Müşehesat Yayınları.
- Yenisey, G. (2008). İran'da Etnopolitik Hareketler (1922-2004). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Yetiş, İ. (2017, Ağustos). Kaçar Hanedanlığı Döneminde İran Ordusu. SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi(41), s. 35-67.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The aim of our study named Modernization in Administration, Army and Social Structure in Iran in the Qajar Period; The aim is to bring the information about the modernization processes and current situation in Iran (administrative, army and social structure) between 1795-1905, which played an important role in the shaping of today's Iran, with an impartial point of view. In addition, the work done by Iranian elites and statesmen in the modernization process is to show the roles they have undertaken and the difficulties they have faced.

Methodology

The main materials of our study consist of primary and secondary sources. Persian sources were translated into Turkish and evaluated. The obtained data were first recorded and then the writing phase was started. Our study consists of abstract, introduction, conclusion and four main titles.

Findings

Iran, which has hosted great states throughout history, fell behind its age in the 19th century and lost almost all the wars it had fought. Realizing that the wars ended in defeat, the Iranian rulers, who realized that they were behind, closely followed Europe, which was far ahead of them in political, economic, cultural and social areas. Iranian rulers wanted to modernize Iran by bringing many experts from Europe and trying to reform the army, administration, education and economy. In addition, they sent many students to Europe

Although the first attempts to modernize Iran were initiated by the Safavid ruler Shah Abbas, the first serious attempts to make these efforts permanent and permanent were made by the crown prince Abbas Mirza during the Qajars Period. Abbas Mirza believed in the necessity of starting a nationwide modernization movement as a result of his wars with Russia. Thus, the modernization efforts in the country began. The Qajar Period can be characterized as the period when the new and the old lived side by side. In this period, European states, especially Russia and England, became friendly or enemy countries due to their interests. Both states have exploited Iran by declaring that they are friends of Iran.

Although technology products were brought from Europe and started to be produced or used in Iran, the members of the Qajar Dynasty were reluctant and thought that modernization would harm their own administration, the dismissal of the statesmen who wanted to reform, Russia and England not wanting a strong Iran, the capitulations implemented. In addition to this, the modernization of Iran could not reach the desired level due to reasons such as foreign experts coming to the country working in line with the interests of their own countries. When the modernization efforts of the Qajar State are compared with the Ottoman and Egyptian, it is seen that they are very limited.

Conclusion and Discussion

In order to understand today's Iranian State, we must first know how it was shaped and in which processes it went. Throughout history, many states have been established and destroyed in Iran. One of these states is the Qajar state. The Qajars were a Turkish state and lived between 1795-1925. In this period, they carried out modernization activities as well as the administrative system, army and social structure they took over from their predecessors, the Safavids. As a result of the data and analyzes obtained in our study, we got information about both the current situation of Iran during the Qajar period and the modernization process it went through. We think that we have advanced in understanding and recognizing today's Iranian State.